

Carlos Plana Galindo,
*Llicenciat en Educació Física,
Professor de l'Escola Universitària del Professorat
d'EGB de Saragossa.*

EL ROL DEL PROFESSOR D'EDUCACIÓ FÍSICA

Resum

Aquest article introdueix el plantejament que li dona títol i s'ha realitzat en dues vies d'estudi diferents:

D'una banda la que intenta justificar la necessitat d'una acció específica dins de l'Educació Física i la seva didàctica amb el suport dels aspectes que defineixen aquesta matèria com a diferent de les altres que conformen el currículum de l'alumne.

D'altre banda, la que presenta el rol del professor en general com aquell format pels paràmetres que justifiquen l'èxit de la docència i que es basen en accions concretes definides per la relació amb l'entorn, la institució educativa i els mateixos alumnes.

El resultat de la interrelació entre ambdues ens presenta un rol específic per al professor d'Educació Física definint unes pautes d'actuació, una mica ideals, però que es poden prendre com a objectiu final en la progressiva millora de la seva acció docent.

Paraules clau: acció docent, diferenciació didàctica, intervenció didàctica.

Introducció

L'Educació Física i l'Escola han tingut i mantenen un tipus de relació especial. Estudiar-la i intentar definir el paper del professor d'Educació Física en aquest context sembla un tema apassionant de tractar si reconeixem les potencialitats d'aquella en base a la capacitat educativa i integradora de la seva acció.

Qui és que no ha viscut més o menys conscientment aquesta relació; és evident que l'Educació Física arrossega fins als nostres dies una consideració "especial" que en molts aspectes es titllaria sense reserves de discriminatòria. Aquest estat de la qüestió porta al plantejament de si es veritablement una assignatura diferent, i si és així, què suposa aquesta situació especial i si la solució és discriminar-la o conèixer-ne les veritables possibilitats dins de l'escola.

Partim de la idea que la consideració dels companys, dels pares i de les institucions respecte d'aquesta assignatura, és en certa mesura "diferent" a les altres. Trobar totes les causes generadores d'aquest fet suposaria un esforç enorme; tanmateix, molts dels símptomes que la defineixen es revelen diàriament en les relacions quotidianes del treball docent, i en definitiva solen fer al·lusió o bé al desconeixement de les veritables possibilitats de l'Educació Física com a matèria decisiva en l'educació integral de l'individu, o bé a la concepció dualista de l'ésser humà tan implantada en la nostra societat occidental i que dificulta el desenvolupament de les tendències integradores en les quals l'individu és un tot i s'ha d'"abordar" com a tal.

El que sí s'evidencia atès el mateix caràcter de l'assignatura és que la història dels professionals de l'Educació Física (com a tals) i la seva capacitat investigadora no han estat prou àmplies (o divulgades) perquè s'ha conformat de manera regularitzada el que ha de ser el rol que ha d'assumir el professor d'aquesta assignatura.

Per això es pren com a objecte d'aquesta aportació intentar deduir quin és el paper que ha de desenvolupar el

professor d'Educació Física en una anàlisi de l'assignatura i de les seves particularitats característiques com a ens globalitzador del sistema educatiu.

Generalitats del rol del professor

Per poder abordar el rol específic del professor d'Educació Física ens hem de centrar primer en el docent de manera global i en el seu paper en l'escola.

En general, les funcions d'un professor es poden estudiar segons les relacions que estableixi amb la comunitat en la qual exerceix la seva labor; amb l'escola com a institució dotada d'estructures i components diversos; i, en tercer lloc, amb l'alumne i el grup-classe que serà la relació a la qual facin referència les dues anteriors (*La Educación Física en las Enseñanzas*, 1985).

a) En relació amb la comunitat. Partint del fet que l'escola no és un ens aïllat sinó que se situa en un entorn determinat, la funció del professor respecte d'aquella és la de conèixer i compenetrar-se amb el medi social i natural que l'envolta i integrar en el seu projecte educatiu els valors de cultura, llengua, tradicions, etc., que la caracteritzen.

El coneixement profund del medi permetrà al professor d'integrar-lo com una finalitat en si mateix o d'utilitzar-lo com a recurs en l'aconseguint dels seus objectius docents.

b) En relació amb la institució escolar. El professor com a membre d'aquesta

entitat ha de conèixer amb profunditat tota l'estructura de la qual forma part. Aquesta presa de consciència farà que adquireixi la capacitat de desenvolupar-se dins d'aquesta en totes les seves possibilitats.

Com a membre del col·lectiu de professors és important la integració en el treball en equip sentint-se recolzat en la presa de decisions i en la realització de nous projectes.

La participació en la gestió del centre, el treball comú dins del departament, i el fet de prendre part en el major nombre d'activitats propiciaran la seva integració i el que és més important, el desenvolupament de les seves inquietuds personals dins del centre.

- c) En relació amb el grup-classe. És cap a aquesta que s'han d'enfocar els apartats anteriors ja que l'èxit de la interacció és un dels objectius terminals del procés educatiu. Aquest propòsit agruparà l'ensenyament i l'aprenentatge com a elements constitutius del procés educatiu en el qual el professor ha d'adoptar una actitud investigadora amb els alumnes, valorant les seves inquietuds i adaptant els programes a les necessitats que suggereixi la realitat educativa en la qual es troba immers.

Lemdo (1973) descriu "les característiques del professor competent", que serveixen per definir el paper ideal que ha d'assumir qualsevol professor que pretengui tenir èxit en la seva labor educativa. Aquestes són les següents:

1. "Sap introduir els alumnes en una relació oberta i confiada, gràcies a la seva capacitat d'escollar i acceptar" (Lemdo, 1973).

Perquè l'acte educatiu pugui arribar a donar-se de manera eficaç, el professor ha de jugar en el seu paper establert amb els alumnes una relació càlida en la qual

aquests se sentin importants pel sol fet de ser alumnes.

El clima de la classe ha de ser distès, perquè els alumnes actuïn de manera oberta, confiant amb el professor i en els altres companys. El docent ha d'aconseguir aquesta situació basant-se en la seva capacitat d'escollar i acceptar. Considerem que Lemdo, quan es refereix a "saber escoltar" suggereix la capacitat d'estar obert, receptiu a les inquietuds que transmeten els alumnes i que poden ser descobertes no només de manera oral sinó de la pròpia observació que realitza a la classe.

El professor ha de ser capaç d'acceptar l'alumne en ell mateix, després d'això les seves inquietuds i accions. Acceptar no significa estar-hi d'acord i aprovar-les, però sí que ha de prendre consciència del fet que existeixen i, per tant, s'han de tenir en compte.

2. "Expert en diversos procediments de diagnòstic, planificació, facilitació i avaluació i té consciència dels seus límits" (Lemdo, 1973, p.58).

El domini de tots aquests procediments fa possible estar més a prop de l'alumne atenent les seves sol·licituds de la manera més adequada i precisa.

A més, conèixer les limitacions pròpies fa possible ser capaç de tenir una major comprensió de les dels alumnes i en

base tant a les unes com a les altres buscar les solucions més adequades dins del procés educatiu.

3. "L'actitud de recerca i oferiment de condicions d'aprenentatge sempre és experimental" (Lemdo, 1973, p. 62).

Com Lemdo planteja, el paper que ha de jugar el professor és el d'incansable investigador que es replanteja constantment els seus arguments i que té una actitud activa cap a la millora i el perfeccionament de l'activitat que realitza. Si no és així la labor del docent està condemnada al fracàs, i és més, pot comportar desequilibris psicomotrius fonamentalment per la cruesa i els disgustos que produeix no veure reflectits els fruits del treball realitzat.

Per tant, és l'actitud experimental la que motiva a continuar any rere any autoformant-se en l'aprenentatge que proporcionen els propis errors.

4. "Sap contemplar obertament les seves creences, sentiments i comportaments i sap trobar la manera de fer-los més constructius per a ell mateix i pels altres" (Lemdo, 1973, p.62).

En definitiva, el professor ha de mantenir un paper crític cap a ell mateix i cap a la seva actuació de manera constant i moure's en un equilibri di-

nàmic que li permeti alhora actuar i allunyar-se d'ell mateix per observar-se i assumir les rectificacions necessàries per millorar la seva labor. Es tracta, doncs, d'una labor intensa i de dedicació plena en la qual millora totes les capacitats que defineixen l'ésser humà suposa el repte necessari per poder assumir el paper que requereix el treball de professor.

Particularitats de l'Educació Física respecte de les altres matèries de l'ensenyament

Cada assignatura, per la singularitat dels continguts, necessita una didàctica particular que apliqui les diverses metodologies de transmissió de coneixements a les particularitats específiques que es vol transmetre.

Dins d'aquesta singularitat es poden establir relacions entre les matèries que es desenvolupen dins de l'aula i que responen a una assimilació de coneixements i conceptualitzacions. En elles se sol valorar la retenció memorística d'informació.

Unes altres, en canvi, valoren al màxim els aspectes vivencials adquirint per això un caràcter molt més singular; és el cas de l'Educació Física. Així, Sánchez Bañuelos afirma que "té uns continguts la diferenciació i especificitat dels quals és impossible que resultin més evidents; per tant, el caràcter de la seva programació no és comparable en molts casos amb el d'altres matèries" (Sánchez Bañuelos, 1986).

Intentarem resumir les diferències principals que l'anterior autor reflecteix al llibre *Bases para una Didáctica de la Educación Física*, i que es concreten en les següents:

1. Per a l'Educació Física, el caràcter de l'activitat és lúdic i vivencial i implica l'alumne físicament, psíquicament i socialment; per a l'ensenyament en l'aula, ma-

joritàriament només es fa servir la capacitat cognoscitiva.

2. L'Educació física suposa una demanda constant d'activitat, mentre que l'educació a l'aula no exigeix manifestar la major part del temps el que s'està fent.
3. En Educació Física la progressió de l'alumne és evident com també ho són els fracassos (són a la vista tant del professor com dels altres alumnes); en canvi, en l'educació a l'aula els resultats dels treballs no apareixen de forma immediata i, per tant, rarament l'alumne ha de manifestar el seu esforç.
4. L'exigència de manifestar-se en públic en Educació Física resulta inevitable, mentre que en l'educació a l'aula el temor a manifestar-se pot suposar una barrera que faci que es perdi la motivació en haver de sol·licitar explicacions.
5. La pèrdua d'atenció és difícil de dissimular en Educació Física, mentre que en l'aula és possible ja que es pot desconnectar la mirada del pensament.
6. La valoració dels resultats de les accions realitzades en Educació Física és directa, mentre que en l'educació a l'aula pot no manifestar-se en períodes prolongats.
7. El professor d'Educació Física

manifesta la seva competència en la tasca que sol·licita dels alumnes, mentre que en l'educació a l'aula és més fàcil dissimular el domini de l'assignatura mitjançant verbalitzacions.

8. Els valors exaltats en les classes d'Educació Física solen coincidir amb molts dels valors de la vida de l'alumne, mentre que els valors de l'educació a l'aula sovint no són reconeguts pels alumnes.
9. La globalitat de l'Educació Física no es pot passar per alt i els aprenentatges analítics tenen una clara posició en el seu conjunt global. En l'aula la interrelació és freqüentment deixada a mans de l'alumne amb la qual cosa es dificulta la captació de les transferències dels aprenentatges.
10. En l'Educació Física les interaccions no verbals tenen molta importància, mentre que en l'aula és difícil que es doni aquest tipus de relació.
11. El desenvolupament de les classes comporta problemes d'organització espacial, mentre que en l'aula aquests ja vénen resolts.
12. La classe d'Educació Física porta implícita, en molts casos, la realització d'activitats extraescolars, mentre que les classes de l'aula

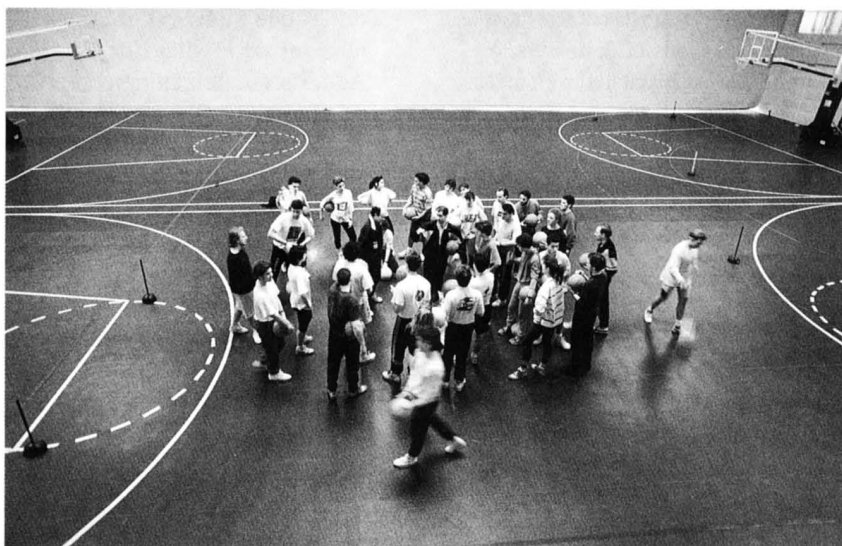
solen acabar-se amb l'horari d'aquestes.

Lagardera (1988) hi afegeix "En tot procés de comunicació es transfereixen estructures, no només modes, aforismes o gestos. Dificilment un professor podrà comunicar allò que no sigui, no senti o no visqui. Això es manifesta de manera irreversible en l'àrea de l'Educació Física, on el contacte pròxim entre els protagonistes del procés d'aprenentatge i els agents de l'acció educativa és constant".

A més d'aquest text comenta la capacitat de l'Educació Física com a acció pedagògica al·ludint al fet que "les seves experiències i sobretot el seu control anticipatori no és que siguin extrapolables a la vida real, sinó que són la vida mateixa" (Lagardera, 1988, p. 43). Per tant, la contextualització de l'acció pedagògica és radicalment diferent en relació amb les matèries de l'aula ja que segons Trilla (L'Escola no crea coneixements ni és el lloc per a la seva utilització" (Trilla, 1986). Finalment, indicarem que mentre que les assignatures de l'aula donen més importància en l'alumne a les seves capacitats cognoscitives, l'Educació Física i la seva acció pedagògica "va dirigida a l'alumne com a totalitat" (Lagardera, 1986, p. 57).

Per tant, i a mode de resum, transcrivim aquest paràgraf: "Les classes d'Educació Física tenen un efecte més directe i immediat sobre el concepte que tenen d'ells mateixos els alumnes i també el professor. La situació a la classe és més oberta i rica en possibilitats i amb una acció directa sobre la vida real de cada alumne. Per tant, el seu efecte és alhora integral i integrador" (Lagardera, 1988, p. 56).

Els apartats anteriors justifiquen la presència d'una Didàctica de l'Educació Física amb aspectes propis significativament diferents de la resta de les didàctiques. Això requereix un rol específic del professor, capaç d'assumir i desenvolupar la seva labor educativa com a tal.

El rol específic del professor d'Educació Física

Partint del rol general del professor i, tenint en compte l'especificitat de l'Educació Física (ja justificats), intentarem definir les directrius que conformen el rol específic del professor d'Educació Física.

Les relacions del professor amb l'entorn, l'escola com a institució i el grup de classe es concreten en l'Educació Física en el següent:

- a) L'entorn s'ha de convertir en "el gran aliat" del desenvolupament global i integral dels alumnes. Les possibilitats que ofereix a l'escola (que sol estar inclosa en l'entorn en el qual es desenvolupa la vida real dels alumnes) són les que faran possible l'extrapolació dels continguts impartits a la realitat dels alumnes. Per això, si anteriorment fèiem referència a la capacitat de l'Educació Física per aportar situacions de la vida real, l'entorn en el qual es desenvolupin aquestes vivències haurà de ser, tant com sigui possible, el propi entorn de la vida dels alumnes.

D'altra banda, l'emplaçament de l'edifici docent en l'àrea rural, urbana, agrícola o industrial, requerirà

del professor una capacitat especial que s'haurà d'acompanyar de l'esforç necessari en l'adaptació dels continguts de les exigències de l'entorn. Per a això serà fonamental el recolzament de les activitats folklòriques (balls regionals, costums que utilitzin la motricitat, etc.), dels jocs tradicionals i de la forma que hagi pres l'esport en aquesta realitat concreta, sent conscients de l'"enculturació" i de la seva capacitat de camuflar les realitats culturals pròpies de les diverses zones a les quals afecte. Les pràctiques contextualitzades en l'entorn dels educands actuen reforçant l'interès dels alumnes cap a l'assignatura alhora que enriqueixen el ventall de possibilitats d'actuació d'aquells en el seu propi medi.

- b) Partim de l'afirmació següent: "El professor ha de conèixer el sistema educatiu per poder adaptar-s'hi" (Lemdo, 1973, p. 58). Tenint en compte que aquesta premissa és imprescindible per a qualsevol professor, la seva aplicació s'ha de prendre amb més rigor pel propi docent de l'Educació Física en haver d'assumir una situació real físicament distant de la resta dels companys, superant la barrera dis-

criminatòria que ha caracteritzat les seves relacions en la institució escolar. De la capacitat d'exercir el seu paper en la institució dependrà l'èxit de les relacions amb les altres àrees que, en certa mesura, faciliten la pròpia labor de l'Educació Física en l'escola.

Dins del departament, el treball en equip es fa imprescindible si es pretén assumir els objectius de manera progressiva i coherent. A més, les característiques de l'Educació Física requereixen la col·laboració estreta dels professors ja que la diversitat dels continguts és tal (condició física, salut, esports, expressió, jocs, naturalesa, etc.) que necessiten les aportacions de tots per tal de suplir les mancances individuals.

- c) El grup-classe interactiva amb el docent en Educació Física de forma específica ja que com hem apuntat anteriorment les diferències respecte a d'altres assignatures condicionen aquesta relació de la qual destaquem:

- El compromís que ha de mantenir el professor amb els alumnes és significativament diferent. El risc que suposa realitzar cert tipus d'accions "perilloses" en les quals la confiança que dona el professor és el mòbil que indueix els alumnes a enfrontar-s'hi.
- La sinceritat obligada en no poder ocultar mitjançant verbalitzacions les deficiències tant del professor com dels alumnes.
- El repte permanent del professor en enfrontar-se amb les pròpies limitacions i les dels alumnes, que són l'obstacle que ha de ser superat dia a dia.
- La qualitat de la comunicació en presentar-se per un nombre major de canals que en les altres assignatures. Cal destacar la importància de la comunicació no verbal ja que el protagonisme que adquireix en Educació Física és

diffícil que s'observi en altres situacions de la vida i de l'escola. Aquesta possibilitat amplia el rol del professor ja que facilita la transmissió no només d'informació sinó també d'actituds i valors que van més enllà de les oportunitats que brinda l'aula.

- La utilització de l'espai, la seva organització i distribució són una altra de les facetes en les quals el rol del professor d'Educació Física s'ha de considerar de forma específica ja que són conceptes amb una gran repercussió en les capacitats de l'alumne.

Seguint les aportacions de Lemdo, el paper del professor d'Educació Física comporta el següent:

1. "Sap introduir els alumnes en una relació directa i confiada gràcies a la seva capacitat d'escollar i acceptar" (Lemdo, 1973, p. 62).

El *feedback* constant de les classes requereix del professor d'Educació Física un domini clau d'aquestes capacitats; "escollar" amb tots els sentits les manifestacions que de manera tan singular es produeixen en les pràctiques i acceptar la realitat de cada subjecte com també la pròpia constitueixen la base necessària perquè es donin els aprenentatges.

2. "És expert en diferents procediments de diagnòstic, planificació, facilitació i avaluació, i té consciència de les seves limitacions" (Lemdo, 1973, p. 62).

Les relacions a les classes d'Educació Física són tan directes i en aquestes estan tan a la vista els comportaments tant dels alumnes com del professor que considerem obligat que aquest sigui un expert en cada un dels aspectes que hem pres de Lemdo.

El diagnòstic és quasi una constant. Les activitats realitzades pels alumnes requereixen l'observació del professor que informará, bé en general, bé de manera individualitzada, dels progressos i dels errors que cal corregir.

Aquest *feedback* continu accentua el paper de facilitador, orientant, estimulant i aconsellant l'aconseguint de les metes autòimposades.

La planificació abraça no només els continguts de l'assignatura ja de per si extensos i variats, sinó també del material, la seva organització, distribució, utilització i reposició, i de l'espai específic de vegades sotmès a agents externs i d'altres moltes compartit amb altres professors que han de planificar-ne la utilització. A més, la mobilitat espacial imprescindible en l'Educació Física requereix plantejaments organitzatius que tenen poc en comú amb la utilització passiva de l'aula.

L'avaluació en Educació Física és directa i constant. El mateix alumne la necessita en tot moment ja que implica conèixer la seva situació davant les barreres que vol superar. De la mateixa manera els companys avaluen sovint les actuacions dels altres per curiositat, per ocupar el temps d'espera o de recuperació o mer mesurar les seves pròpies aptituds en funció de les realitzacions alienes. Alhora, el professor, en observar, reforçar, corregir o suggerir modificacions necessita una valoració prèvia que li permeti la relació amb l'alumne en els termes assenyalats.

3. "La seva actitud general cap a la recerca i oferiment de condicions d'aprenentatge apropiades sempre és experimental" (Lemdo, 1973, p. 62).

En tot professor les condicions que envolten la seva activitat docent han d'anar acompanyades d'una actitud experimental que ajuda a fugir de la monotonia de les classes plantejant nous reptes tant en la comunicació amb els alumnes, com en els nous plantejaments dels continguts que necessàriament es "repeteixen" cada curs. En Educació Física aquest tipus de condicionants tenen un caràcter en certa manera diferent en considerar d'una banda que la comunicació (ja tractada) engloba molts més aspectes que els que

es donen a l'aula, per la qual cosa l'experimentació amb aquesta en un intent de millorar dia a dia la relació professor-alumne, és un repte que s'ha de passar per alt. D'altra banda, els blocs de continguts i la seva varietat (reflectida en la Reforma) permeten escollir els mitjans i modificar-los en base a noves experiències que es duen a terme dins de l'activitat docent.

4. "Sap contemplar obertament les seves creences, sentiments i comportaments i sap trobar la manera de fer-los més constructius per a ells mateixos i per als altres".

En el món de l'educació física i l'esport és freqüent evidenciar opinions sobre "el que ha de ser i el que no" de la labor dels professionals. No és estrany que un pare d'alumne opini en contra del judici de l'àrbitre quan es tracta d'una jugada que perjudica seriosament l'equip del qual es soci. Aquesta circumstància obliga necessàriament el professor a revisar una vegada i altra els seus plantejaments en un intent de millorar-los fent-los constructius tant per a ell mateix com per als alumnes que els reben i comparteixen al seu entorn.

A més, l'evolució fugaç que pateixen les activitats físico-esportives han d'anar acompanyades d'una reflexió comparativa amb els mateixos alumnes que faciliti, en la mesura del possible, una acceptació crítica dels nous valors

en els quals es veuen involucrats.

La capacitat d'aprendre dels alumnes i d'un mateix, en base als encerts i als errors de la mateixa actuació, té els seus aconsegüiments més gratificadors quan es pot plantejar contemplant obertament el propi paper i sotmetre'l a revisions constants en les quals es posin a prova els valors que serveixen de base de l'activitat com a docent.

Conclusió

Després de comparar el paper del professor de l'aula i el d'Educació Física es pot afirmar que hi ha diferències clares que justifiquen l'especificitat d'aquesta última i, per tant, la necessitat que la seva didàctica contempli l'important paper que ha de jugar el docent que la imparteixi.

Les diferències observades per Sánchez Bañuelos defineixen les directrius generals del paper específic del professor d'Educació Física, encara que hem de fer servir aportacions posteriors (com la presentada per Lagardera a les II Jornades Aragoneses d'Educació Física Escolar) per justificar les extrapolacions de l'assignatura a la vida real dels educands: aspecte que evidencia, més encara, la seva importància dins de l'àmbit de l'educació.

Els tipus de relació del professor que se'n presenten en el llibre *La Edu-*

cación Física en las Enseñanzas Medias i que s'han tractat en aquest article, mostren alhora els àmbits d'actuació en els quals el professor ha de mantenir el seu paper específic si desitja desenvolupar les possibilitats que li brinda l'assignatura.

Finalment, les aportacions de Lemdo pel que fa al paper general de professor són prou interessants perquè es tinguin en compte en una anàlisi exhaustiva d'aquestes en el paper específic del professor d'Educació Física. Aquesta anàlisi evidencia la realitat d'aquestes aportacions no com un objectiu últim que cal assenyalar sinó com a necessitat obligatòriament vinculada a la didàctica específica de l'assignatura.

BIBLIOGRAFIA

- LAGARDERA, F. "La Educación Física en la Enseñanza Secundaria Obligatoria" (Ponència presentada a les II Jornades Aragonesas de Educación Física Escolar. Maig 1988).
- LEMDO, JM. *Por qué fracasan los profesores*. Ed. Magisterio español, Madrid 1973.
- SÁNCHEZ BAÑUELOS, F. *Bases para una Didáctica de la Educación Física*. Ed. Gymnos, Madrid 1986.
- TILLA, J. *Ensayos sobre la escuela*. Ed. Laertes, Barcelona 1986.
- VARIOS *La Educación Física en las Enseñanzas Medias*. Ed. Paidotribo, Barcelona 1985.